

Колесник Вікторія Анатоліївна,
науковий співробітник
ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1860-7866

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ «НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ» ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті досліджено сутність поняття «надзвичайна ситуація». Встановлено, що шляхом урахування потреб суспільства і держави є можливість сформулювати якісний понятійний апарат, який відповідатиме принципу правової визначеності, оскільки за допомогою такої визначеності юридичні норми стають чіткими і точними та спрямовуються на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними. Розглянуто широкий спектр дефініції понять «надзвичайна ситуація», що використовується в національному законодавстві, у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах. Використання різних наукових підходів (систематизації, порівняння та аналізу) дозволило в досліджуваному понятті виокремити характерні його ознаки. Зазначено роль і місце поняття «надзвичайна ситуація» у правотворчих і правозастосовних процесах у сфері цивільного захисту.

Ключові слова: *правове регулювання, термінологія, цивільний захист, надзвичайна ситуація, аварія, катастрофа, лихо, подія, обставини.*

Для України як правової держави ефективне правове регулювання суспільних відносин є важливим і необхідним. Використовуючи різноманітні демократичні стандарти та правові засоби, держава упорядковує, охороняє та сприяє розвитку суспільних відносин, а також забезпечує життєдіяльність суспільства як цілісної системи. Р. Демків переконаний, що будь-яке суспільство, на якій би стадії історичного розвитку воно не перебувало, потребує соціально-нормативної регуляції. Ця об'єктивна потреба зумовлена тим, що суспільство як форма спільної життєдіяльності людей припускає певну стабільність, організованість, впорядкованість людських відносин, загальновідомі й обов'язкові норми поведінки учасників цих відносин – одним словом, належний нормативний порядок [1, с. 19].

Діапазон суспільних відносин, які потребують нормативного врегулювання, є досить широким, а тому суб'єкти нормотворчої діяльності, насамперед Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, мають відповідально підходити до формування змісту норм права та організаційно-правових механізмів їх реалізації.

Одним із об'єктів зазначеного регулювання є відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. У сфері цивільного захисту термін «надзвичайна ситуація» є ключовим, адже визначає характеристики, за якими ту чи іншу ситуацію, подію або явище не-

© Kolesnyk Victoriia, 2023

обхідно віднести до категорії надзвичайної, внаслідок чого у суб'єктів права можуть виникати, змінюватися та/або припинятися правовідносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна.

Особливістю суспільних відносин, пов'язаних із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій (далі – НС), є створення бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності та виникнення, підтримка, охорона і захист спеціальних правовідносин. За таких умов зусилля спрямовуються на здійснення захисту права шляхом установаження державою певних правових гарантій. Адже без цього неможливе безпечне існування та благополуччя людини, держави і суспільства, а також дотримання належного рівня правопорядку.

Водночас важливо, щоб суб'єкти забезпечення цивільного захисту та громадяни однаково тлумачили термін «надзвичайна ситуація» саме з правової точки зору. Це забезпечить однакове застосування норм права та сприятиме ефективному реагуванню на надзвичайні ситуації різної генези та виконанню інших завдань у сфері цивільного захисту.

Метою статті є висвітлення теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до юридичного розуміння поняття «надзвичайна ситуація».

НС можуть мати одне або декілька джерел походження та факторів ураження, по-різному розповсюджуватися, а також здатні одночасно завдавати негативного впливу на людей, суспільство, державу та навколишнє природне середовище. Тому їх вивченням займаються науковці з багатьох галузей знань – державного управління, медицини, цивільного захисту, юриспруденції тощо. Цим питанням присвячені наукові розробки таких вчених, як А. Басов, В. Биков, В. Васійчук, П. Волянський, С. Гур'єв, Б. Данилишин, Л. Жукова, С. Качан, О. Карпенко, Н. Клименко, С. Кузніченко, В. Маслей, С. Мохняк, Н. Нижник, А. Олюшинець, М. Саакян, В. Садковий, Я. Радиш, А. Ромін, А. Терент'єва, В. Тищенко, А. Ткачук, О. Труш, Л. Шевченко, В. Шищук, Ю. Шкатула.

Незважаючи на багатоманітність досліджень у сфері цивільного захисту, вченими недостатньо уваги приділялося питанням вивчення поняття «надзвичайна ситуація» саме як правової категорії, що і стало предметом цього наукового пошуку.

Унаслідок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року російської федерації на територію України у нашій державі істотно змінилася ситуація та правовідносини у сфері цивільного захисту. Із метою вчасного та дієвого захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від НС, реагуванням на них в умовах війни виникла необхідність у перебудові та вдосконаленні правотворчих і правозастосовних процесів. Ефективність таких процесів забезпечується, насамперед, формуванням якісного понятійного апарату, який враховує потреби суспільства і держави та відповідає принципу правової визначеності. Це сприяє правильному розумінню та осмисленню сутності НС, розкриттю ознак, які відрізняють НС від інших суміжних понять у сфері цивільного захисту та інших дотичних сфер.

В Україні цивільний захист забезпечується комплексом організаційно-правових заходів, які хоч і визначені у різних нормативно-правових актах, але прямо чи опосередковано пов'язані із виникненням НС. На наше переконання, суб'єкти забезпечення

цивільного захисту, представники медіа-сервісів і громадськість мають однаково сприймати та розуміти сутність НС різної генези, а тому правова дефініція терміну «надзвичайна ситуація» має бути чіткою, зрозумілою для всіх та відповідати сучасним реаліям і викликам. За таких умов правові дефініції слугують тим містком, який допомагає перейти від статусу «невизначеності» – до «визначеності в праві».

Як зазначено у юридичній позиції Конституційного Суду України, принцип юридичної визначеності як складова конституційного принципу верховенства права є сукупністю вимог до організації та функціонування системи права, процесів правотворчості та правозастосування у спосіб, який забезпечував би стабільність юридичного становища індивіда. Зазначеного можна досягти лише шляхом законодавчого закріплення якісних, зрозумілих норм. Крім того, Конституційний Суд України наголосив, що юридична визначеність тлумачиться як чіткість та зрозумілість у викладенні норм актів права, унаслідок чого кожна особа має впевненість у розумній стабільності норм права, передбаченості ситуацій та інших юридичних наслідків застосування таких норм [2].

М. Любченко стверджує, що саме мова виступає тим засобом формулювання юридично значущих положень, які завдяки формалізації перетворюються на дієвий механізм регулювання поведінки людини. І від того, наскільки логічно несуперечливим, лінгвістично недвозначним, семантично і лексично точним є викладення думки «законодавця», залежить не тільки ефективність правореалізації, але й довіра до права загалом [3, с. 5].

На переконання В. Лазарева, юридичний термін слід розглядати як мовне вираження певної юридичної категорії, за допомогою якої закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави, що має точний і виражений сенс і відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю. До ключових ознак юридичної термінології можна віднести: співвідношення її з поняттям; смислова точність, яка передбачає чіткість, конкретність значення; номінативний характер; однозначність [4, с. 29].

У своєму дослідженні Л. Бесєдіна приходить до висновку, що важливим значенням для забезпечення точності і єдності нормативно-правової термінології, а також необхідною умовою точного і ясного розуміння нормативного тексту є наявність визначень понять у нормативно-правових актах за допомогою правових дефініцій. Як правило, вживані у тому або іншому нормативно-правовому акті юридичні поняття мають законодавчо закріплене визначення [5, с. 26–27].

Ми вважаємо, що понятійний апарат у сфері цивільного захисту є тим стрижнем, що встановлює точність, зрозумілість й однозначність термінів, які, у свою чергу, допомагають ідентифікувати та з'ясовувати обставини в зоні виникнення НС і приймати правильні, необхідні, виважені та своєчасні рішення при конкретних подіях. Із огляду на це, вважаємо за необхідне дослідити поняття та сутність терміна «надзвичайна ситуація» як правової категорії задля удосконалення його розуміння під час правозастосування.

На думку С. Андрєєва, поняття «надзвичайна ситуація», є найважливішою методологічною передумовою належного науково-практичного обґрунтування функцій суб'єктів забезпечення цивільного захисту, а так само й інституціональних засад розвитку державних систем цивільного захисту та їхніх аналогів загалом. Цей термін використовується для характеристики специфіки предметно-об'єктної сфери, у межах якої здійснюється

діяльність щодо протидії аваріям, катастрофам та стихійним лихам, що є однією з головних ознак, яка на сьогодні дозволяє ідентифікувати цей напрям діяльності держави як такий, що функціонально належить до сфери цивільного захисту та/або захисту населення, територій, навколишнього природного середовища, матеріальних, культурних цінностей та інших об'єктів від надзвичайних ситуацій [6, с. 111].

В одному зі своїх досліджень А. Басов звернув увагу, що термін «надзвичайна ситуація» як юридична категорія уперше на законодавчому рівні в радянський період був використаний у тимчасовому положенні «Про створення державної загальносоюзної системи щодо попередження і дій у надзвичайних ситуаціях», затвердженому постановою Ради міністрів СРСР № 1282 від 1990 року. У цьому документі НС визначена як обстановка на об'єкті або частині території, що склалась у результаті аварії, катастрофи, стихійного або екологічного лиха, епідемій, епізоотій, яка може заподіяти або вже заподіяла значних матеріальних збитків, людських втрат і порушила умови життєдіяльності. У продовження своєї позиції вчений стверджує, що для радянського законодавства це була перша спроба визначення терміна, адже цей період характеризується величезною кількістю НС природного та техногенного характеру. Однак зміст наведеного визначення не охоплює НС соціально-політичного характеру, у зв'язку з цим вказаний нормативний акт визначає порядок реагування лише на НС техногенного та природного характеру [7, с. 94].

У вітчизняному законодавстві окреслена прогалина щодо відсутності регулювання НС соціально-політичного характеру із часом була усунена.

Із моменту здобуття Україною незалежності починають прослідковуватися різні позиції щодо розуміння та використання поняття «надзвичайна ситуація»:

1) у Законі України від 3 лютого 1993 року № 2974-XII «Про цивільну оборону» – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат [8].

2) у постанові Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 року № 1099 «Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій» – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат [9];

3) у постанові Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 року № 1198 «Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвело (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат [10];

4) у Законі України від 14 грудня 1999 року № 1281-XIV «Про аварійно-рятувальні служби» – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом

© Kolesnyk Victoriia, 2023

чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат [11];

5) у Законі України від 8 червня 2000 року № 1809-III «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, у тому числі епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, яке призвело (може призвести) до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності, загибелі людей та/або значних матеріальних втрат [12];

6) у Національному класифікаторі України (Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010), затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 11 жовтня 2010 року № 457 – це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, зокрема епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, що призвело (може призвести) до виникнення великої кількості постраждалих, загрози життю та здоров'ю людей, їх загибелі, значних матеріальних утрат, а також до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності [13].

У 2012 році у сфері цивільного захисту було упорядковано законодавство шляхом прийняття Кодексу цивільного захисту України. У цьому нормативно-правовому акті надзвичайна ситуація визначена як обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загинувших і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [14].

Опрацювання наведених понять терміна «надзвичайна ситуація» дає нам підстави стверджувати про зміну пріоритетів у визначенні об'єктів захисту – від держави до людини і суспільства, а також підвищення рівня захищеності населення, територій, довкілля та майна від негативних наслідків НС. При цьому чинна дефініція терміна «надзвичайна ситуація», що міститься у Кодексі цивільного захисту України, все ще не має загального характеру, адже вона не повною мірою охоплює НС соціального та воєнного характеру.

Вважаємо, що для обрання оптимальної моделі використання поняття «надзвичайна ситуація» та розуміння його змісту доцільно висвітлити наукові розробки вчених у цій сфері. Досліджуючи зарубіжні та вітчизняні доктринальні джерела, нами встановлено таке.

Литовський науковець А. Zavalnyj звертає увагу на те, що поняття НС є досить широким, воно використовується як загальний термін, який включає інциденти, кризи, надзвичайні та воєнні стани, катастрофи та події. Однак більшість спільноти, яка не володіє

знаннями в цій галузі, зазвичай ототожнює НС лише з однією зі складових – надзвичайним станом або вживає всі наведені терміни як синоніми, не вбачаючи між ними відмінностей [15].

На думку американського вченого С.Е. Фрітца, аварії, небезпечні природні явища (негативні фактори) перетворюються на НС у тому випадку, коли викликані ними негативні події та наслідки загрожують існуванню соціальної структури суспільства [16].

Англійський дослідник Daniel Skeffington переконаний, що надзвичайні ситуації та повноваження, які використовуються для реагування на них, важко визначити, оскільки за своєю природою вони не підлягають кодифікації по суті. Контури надзвичайних ситуацій ніколи не можна повністю передбачити, що вимагає від урядів та установ, які діють у суспільних інтересах, мати певні дискреційні повноваження для вирішення цієї кризи [17].

На думку науковця із Республіки Казахстан С. Балтабаєва, НС повинна мати статус кризової, тобто такої, яка виникла несподівано. Унаслідок чого існує необхідність застосування інтенсивних та інших, ніж зазвичай, способів боротьби з нею. Ефективність результатів безпосередньо пов'язана з часом втручання і часом вирішення цієї ситуації. Криза не може бути тривалою. Вчений наголошує, що будь-яка НС має власну специфіку, тобто лише свої риси, характер та тенденції, які набуваються лише в цей (чітко визначений) момент часу та за таких умов [18].

В Україні розуміння та уявлення вчених про НС не суттєво відрізняється від закордонних колег.

На переконання Р. Приходько, з метою недопущення вільного трактування дефініції поняття «надзвичайна ситуація» потребує як теоретичного, так і практичного визначення. Питання неузгодженості понять у ключових нормативних актах є актуальним й досить складними. Проблема застосування понятійного апарату, яка у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій є недостатньо дослідженою, потребує вирішення на підставі аналізу чинного законодавства та наукової літератури [19].

НС як юридична категорія, на переконання А. Басова, вже стала юридичною конструкцією, частиною юридичної техніки фахівців – правотворців та правозастосовників. Учений пропонує розуміти під НС обстановку, що виникла на певній території та склалася у результаті небезпечного природного, техногенного або соціально-політичного явища і характеризуються ускладненням життя суспільства на певний час, створює загрозу життєво важливим інтересам особистості та держави загалом і може тягнути за собою суттєві зміни в житті, в суспільстві, зміну державного устрою, конституційного строю, форми правління, велику кількість людських жертв, шкоду оточуючому природному середовищу, і для ліквідації якої необхідне застосування особливих заходів правового, економічного, організаційного характеру [7, с. 94, 95].

Досліджуючи НС, С. Козьменко дійшов висновку, що під поняттям «надзвичайна ситуація» необхідно розуміти обставини на певній території, що склалися в результаті аварії, небезпечного природного явища, стихійного або іншого лиха, які можуть спричинити або спричинили людські жертви, збиток здоров'ю людей або навколишньому природному середовищу, значні матеріальні втрати і порушення умов життєдіяльності людей [20].

Деякі негативні фактори перетворюються на надзвичайні ситуації досить великих

масштабів, коли, на переконання Н. Григоренко, викликані ними події та умови загрожують сформованим соціокультурним нормам, існуванню соціальної структури, традицій, усталеним соціальним зв'язкам, призводять до тривалої соціально-психологічної напруженості і конфліктів. При чому оцінка параметрів надзвичайної ситуації та строки її оголошення на певній території і прийняття у зв'язку з цим необхідних захисних заходів практично цілком залежить від сформованої правової основи, що регулює цю сферу відносин, а також від тих чи інших соціальних груп, усталених у них норм, формальних і неформальних зв'язків, цільових установок, що задіяні для вирішення проблем у сфері цивільного захисту [21].

Опрацювання дефініцій терміна «надзвичайна ситуація», визначених у законодавстві та доктринальних розробках вчених, дало нам змогу виокремити такі характерні його ознаки:

- НС містять елементи винятковості, непередбачуваності та небезпечності;
- при виникненні НС відсутні чіткі географічні кордони та обрис;
- НС можуть містити у собі елементи глобальності та масовості;
- суб'єкти забезпечення цивільного захисту не мають можливостей повного контролю та керування винятковою ситуацією, подією чи явищем, особливо на початковій стадії;
- зменшення негативних наслідків НС потребує здійснення комплексу заходів з урахуванням специфіки їх виникнення та поширення;
- НС здатні одночасно негативно впливати на різні сфери життєдіяльності людини, суспільства, держави.

З погляду юриспруденції, виникнення або загроза виникнення подій та явищ, які підпадають під визначення поняття «надзвичайна ситуація», що міститься у Кодексі цивільного захисту України, є рушійною силою, яка запускає складний організаційно-правовий механізм захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від них. З огляду на це, вважаємо, що поняття «надзвичайна ситуація» відіграє роль фундаментального і ключового елементу у правотворчих і правозастосовних процесах у сфері цивільного захисту. У зв'язку з цим, вважаємо, що поняття «надзвичайна ситуація» має всі ознаки правової категорії та є засобом конструювання і розуміння правовідносин у сфері цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Право. Вип. 34. Т. 1. С. 19–22.
2. Верховенство права. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 25.05.2023).
3. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 280 с.
4. Лазарєв В.В. Природа юридичної термінології. Юридична наука сьогодення: виклики і загрози: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 жовт. 2022 р.). Київ: АПСВТ, 2022. С. 28–30.

© Kolesnyk Victoriia, 2023

5. Бесєдіна Л.Л. До питання зміни понятійного апарату термінології законодавства. Інформація і право. 2013. № 2 (8). С. 26–35.
6. Андреев С.О. Державні системи цивільного захисту: інституціональні засади та проблеми розвитку: монографія; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Х.: Тім Пабліш Груп, 2017. 432 с.
7. Басов А.В. Поняття «надзвичайна ситуація»: нормативно-правові та наукові підходи визначення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 11. Т. 1. С. 93–96.
8. Про Цивільну оборону України: Закон України від 03 лютого 1993 року № 2974-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-12#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
9. Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.1998 № 1099. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/193997___518244 (дата звернення: 24.02.2023).
10. Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.02.2023).
11. Про аварійно-рятувальні служби: Закон України від 14 грудня 1999 року № 1281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-14#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
12. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 08 червня 2000 року № 1809-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14> (дата звернення: 19.05.2023).
13. Про введення у дію Національного класифікатора України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 11.10.2010 № 457. URL: <https://shly.link/d8U4S> (дата звернення: 11.01.2022).
14. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 02.04.2022).
15. Zavalnyj A. Lyderis ir vadovo vaidmuo nepaprastųjų situacijų. Valdymo cikle. Gedimino kalno atvejo analizė. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius. 2019. P. 101.
16. Fritz C.E. Disaster, Contemporary Social Problems. Washington, 1961.
17. Daniel Skeffington. Emergency powers in the United Kingdom. The Constitution Society. 9th June 2022. URL: <https://consoc.org.uk/emergency-powers-in-the-united-kingdom/> (дата звернення: 11.05.2023).
18. Балтабасєв С.А. Класифікація надзвичайних ситуацій. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2014/Pravo/2_170756.doc.htm (дата звернення: 04.02.2023).
19. Приходько Р.В. Надзвичайна ситуація: поняття, зміст, характеристика. URL: <https://shly.link/6G4ir> (дата звернення: 04.02.2023).
20. Козьменко С.М. Економіка катастроф (інвестиційні аспекти). Київ: Наукова думка, 1997. 204 с.
21. Григоренко Н.В. Соціально-економічний захист населення під час надзвичайних ситуацій. Зовнішня політика та національна безпека. Теорія та практика державного управління. Вип. 3 (46). URL: <https://shly.link/6zvqi> (дата звернення: 23.02.2023).

REFERENCES

1. Demkiv R.Ya. Pravove rehuliuvannia yak yurydychne yavyshe: okremi aspekty rozuminnia. "Rights as a legal phenomenon: some aspects of understanding". Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series Law. Iss. 34. Volume 1. P. 19-22 [in Ukrainian].
2. Verkhovenstvo prava. "Rule of Law". Catalog of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine (by decisions, opinions). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>. (Date of Application: 25.05.2023) [in Ukrainian].

© Kolesnyk Victoriia, 2023

3. *Liubchenko Marianna* (2015). Yurydychna terminolohiia: poniattia, osoblyvosti, vydy. "Legal terminology: concept, features, types": a monograph. Kharkiv: "Human Rights Publishing House". 280 p. [in Ukrainian].
4. *Lazariev V.V.* (2022). Pryroda yurydychnoi terminolohii. "The nature of legal terminology". Legal science of today: challenges and threats. K. P. 28-30 [in Ukrainian].
5. *Biesiedina L.L.* (2013). Do pytannia zminy poniatiynoho aparatu terminolohii zakonodavstva. "Issue of Changing the Conceptual Apparatus of Legislative Terminology". Information and law. №. 2 (8). P. 26-35. [in Ukrainian].
6. *Andreiev S.O.* (2017). Derzhavni systemy tsyvilnoho zakhystu: instytutsionalni zasady ta problemy rozvytku. "State Systems of Civil Protection: Institutional Foundations and Problems of Development": monograph. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Kharkiv: Tim Publishing Group. 432 p. [in Ukrainian].
7. *Basov A.* (2014). Poniattia «nadzvychnaii sytuatsii»: normatyvno-pravovi ta naukovi pidkhody vyznachennia. "The concept of 'emergency': legal and scientific approaches definition". Scientific Bulletin of the Interregional Humanitarian University. Series: Law. №. 11. Vol 1. P. 93-96. [in Ukrainian].
8. Pro Tsyvilnu oboronu Ukrainy. "On Civil Defence in Ukraine": Law Ukraine, February 3, 1993 №. 2974-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-12#Text>. (Date of Application: 19.05.2023) [in Ukrainian].
9. Pro poriadok klasyfikatsii nadzvychnykh sytuatsii. "On the procedure for classifying emergencies": Resolution, Regulations Cabinet of Ministers of Ukraine, July 15, 1998 №. 1099. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/193997___518244. (Date of Application: 24.02.2023) [in Ukrainian].
10. Pro yedynu derzhavnu systemu zapobihannia i reahuvannia na nadzvychnaii sytuatsii tekhnogennoho ta pryrodnoho kharakteru. "On the Unified State System of Prevention and Response to Technogenic and Natural Disasters": Resolution, Regulations Cabinet of Ministers of Ukraine, August 3, 1998 №. 1198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-98-%D0%BF#Text>. (Date of Application: 01.02.2023) [in Ukrainian].
11. Pro avariino-riatuvalni sluzhby. "On Rescue Services": Law Ukraine, December 14, 1999 №. 1281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-14#Text> (Date of application: 19.05.2023). [in Ukrainian].
12. Pro zakhyst naselennia i terytorii vid nadzvychnykh sytuatsii tekhnogennoho ta pryrodnoho kharakteru. "On Protection of Population and Territories from Man-Caused and Natural Emergencies": Law Ukraine, June 8, 2000 №. 1809-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1809-14>. (Date of Application: 19.05.2023) [in Ukrainian].
13. Pro vvedennia u diu Natsionalnoho klasyfikatoru Ukrainy. "On the enactment of the National Classifier of Ukraine. Classification of emergency situations ДК 019:2010": Order, Classifier, Index State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy (Derzhspozhivstandard), October 11, 2010 №. 457. URL: <https://shly.link/d8U4S>. (Date of Application: 11.01.2022) [in Ukrainian].
14. "Civil Protection Code of Ukraine": Law of Ukraine №. 5403-VI from 02.10.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>. (Date of Application: 02.04.2022) [in Ukrainian].
15. *Zavalnyi A.* (2019). Lyderis ir vadovo vaidmuo nepaprastųjų situacijų. Valdymo cikle. Gedimino kalno atvejo analizė. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius. P. 101 [in Lithuanian].
16. *Fritz C.E.* (1961). Disaster, Contemporary Social Problems. Washington. [in English].
17. *Daniel Skeffington* (2022). Emergency powers in the United Kingdom. The Constitution Society. 9th June. URL: <https://consoc.org.uk/emergency-powers-in-the-united-kingdom/>. (Date of Application: 11.05.2023) [in English].
18. *Baltabaiev S.A.* Klasyfikatsiia nadzvychnykh sytuatsii. "Classification of emergency situations". URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2014/Pravo/2_170756.doc.htm. (Date of Application: 04.02.2023) [in Ukrainian].

19. Prykhodko R.V. Nadzvychaina sytuatsiia: poniattia, zmist, kharakterystyka. "Emergency situation: concept, content, characteristics". URL: <https://shly.link/6G4ir>. (Date of Application: 04.02.2023) [in Ukrainian].

20. Kozmenko S. (1997). Ekonomika katastrof (investitsionnyie aspekty). "Catastrophe economics (investment aspects)". K.: Scientific Opinion. 204 p. [in Ukrainian].

21. Hryhorenko N.V. Sotsialno-ekonomichni zakhyst naselennia pid chas nadzvychaynykh sytuatsii. "Social and economic protection of the population during emergencies". Foreign policy and national security. Theory and practice of public administration. Issue 3 (46). URL: <https://shly.link/6zvqi>. (Date of Application: 23.02.2023) [in Ukrainian].

UDC 347.132:351.862

Kolesnyk Victoriia,Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0003-1860-7866

THE CONCEPT AND ESSENCE OF «EMERGENCY SITUATION» AS A LEGAL CATEGORY

Emergencies have already become an integral part of the modern world. They play a significant role in the lives of individuals, the state and society. The concept of «emergency situation» is the most important methodological prerequisite for the correct scientific and practical justification of the functions of civil defence subjects. Modern transformation processes contribute to the consistent modernisation of legislation and practice of applying the concept of «emergency» as a legal category. The article considers an emergency situation as a primary element of the driving force and development of state systems in the field of civil protection and the emergence of special social relations. In Ukraine, interaction regarding the protection of the population, territory, environment and property from emergencies and the response to them is regulated by the norms of legislation in the field of civil defence, which provide legal guarantees. This fact indicates the existence of a legal basis for the state system aimed at protecting the population from the consequences of disasters. The system's legal basis consists on the general principle of legal certainty, forming an integral component of a state governed by the rule of law, as stated in the above-mentioned decisions of the Constitutional Court of Ukraine. The principle of legal certainty helps to maintain a person's stable legal position by improving the processes of lawmaking and law enforcement. The author examines national legislation, which regulates public relations in the field of civil protection. The article analyses foreign and domestic scientific developments regarding the conceptual apparatus of the term «emergency situation». Signs of emergency situations are outlined. The cohesiveness and regulation of public relations in the field of civil defense in accordance with the requirements of the legislation contributes to the resolution of life situations, satisfaction of individual, group and national needs and interests. This is one of the essential factors of a law-based state and society. The author of the work establishes that the

© Kolesnyk Victoriia, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.2\(60\).12](https://doi.org/10.36486/np.2023.2(60).12)

Issue 2(60) 2023

<http://naukaipravookhorona.com/>

concept of «emergency situation» can be attributed to the legal category, being an integral part of law-making and law-enforcement processes in the sphere of civil defense.

Keywords: legal regulation, terminology, civil protection, emergency, accident, catastrophe, disaster, event, circumstances.

Отримано 15.06.2023